

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

133:3 • 2013

En bred palett av metoder för historievetenskaperna

Inledning tema metod

MARTIN GUSTAVSSON* *Stockholms universitet*

& YVONNE SVANSTRÖM** *Stockholms universitet*

Egentligen så skulle man till och med kunna gå så långt som att lite kvasideterministiskt påstå att det är metod som producerar kunskap och inte "forskning" i dess mer abstrakta form.¹

Historisk tidskrift har inte tidigare haft ett temanummer om metod. År 2005 kom dock ett temanummer om källkritik ut, som är en central metod inom historievetenskapen. Även i *Scandias* temanummer "Tillbaka till metoden" från 2011 har källkritiken en central plats. Föreliggande temanummer om metod koncentreras emellertid på den breda palett av andra metoder som historiker och ekonom-historiker arbetar med.² I inbjudan till numret efterfrågades artiklar som fokuserade på olika metoder som används utöver den källkritiska granskningen: fokus skulle ligga på att diskutera "mängden av möjliga tillvägagångssätt som historieforskare har för att bearbeta material som redan har granskats

1. Simon Gunn & Lucy Faire (red.), *Research methods for history* (Edinburgh 2012) s. 4, vår övers. från engelskan. Som gästredaktörer vill vi tacka de lektörer som kritiskt granskade de artiklar som kom in och vars specialistkunskaper var ovärderliga i arbetet med metodnumret. Vi vill också tacka doc. Örjan Simonson, Södertörns högskola, för konstruktiva synpunkter på inledningstexten.

2. Se även t. ex. Rolf Torstendahl, "Källkritik, metod och vetenskap", *Historisk tidskrift*, 125:2 (2005) s. 210, som också ser källkritik som en metod bland flera andra. Artiklar som behandlar metod har självklart funnits i tidigare nummer av *Historisk tidskrift*; bl. a. om biografisk metod (Bo G. Hall, "Kan biografisk metod vara vetenskap?", *Historisk tidskrift* 127:3 (2007)), filmanalys (Eva Blomberg, "Sätt att se", *Historisk tidskrift* 125:2 (2005)) och Tommy Gustavsson "Filmen som historisk källa: historiografi, pluralism och representativitet", *Historisk tidskrift* 126:3 (2006)) och muntlig historia (Malin Thor, "Oral history – mer än en metod", *Historisk tidskrift* 121:4 (2001)) för att nämna några få. Men detta är alltså det första rena metodnumret.

* Doc. i ekonomisk historia

** Doc. i ekonomisk historia

källkritiskt”.³ Det handlar om hur man rent konkret går tillväga när man använder metoder på historiskt källmaterial.⁴

I detta temanummer hävdas inte att metod är det viktigaste inslaget i forskningsprocessen: bra forskning utmärks, enligt vårt sätt att se, snarast av ett balanserat samspel mellan för forskningsuppgiften väl valda teorier, källmaterial och metoder. Varför behöver då historiker och ekonom-historiker ägna denna tredje byggsten i forskningsprocessen ett särskilt och samlat intresse? Svaret på den frågan är relativt enkelt, förklarar de inledningsvis citerade brittiska historikerna Simon Gunn och Lucy Faire: ”Metod spelar roll eftersom det sätt på vilket vi studerar ett fenomen formar (eller till och med bestämmer) den kunskap vi kan erhålla om detsamma.”⁵ Gunn och Faire hävdar således att den metod som forskare använder i hög grad påverkar resultaten de erhåller, något som även detta metodnummer gör tydligt. Att reflektera över de metodval som görs blir därmed viktigt. Av den anledningen är det också viktigt att forskare frågar sig om den forskning de genomför skulle kunna göras på något annat sätt och varför det sätt som forskaren valt i sådana fall är att föredra. En kritisk granskande blick på den egna undersökningsdesignen och valet av analysmetod är således av yttersta vikt.

Man kan tänka smalt eller tänka brett om metod. I det här nummeret görs både och. Eftersom metod i mer handfast mening står i fokus (de konkreta tillvägagångssätten – verktygen, teknikerna och procedurerna – vid planering och genomförande av vetenskapliga studier) och frågor om metodologi utelämnas (de principiella tänkesätten om hur olika metoder bidrar till kunskapsutvecklingen etc.) kan greppet sägas vara smalt.⁶ Att även källkritiken har exkluderats kan förstärka intrycket

3. Inbjudan till skribenter (*Call for papers*), *Historisk tidskrifts* temanummer 2013: Metod. Inbladning i *Historisk tidskrift* 132:1 (2012).

4. En påtaglig illustration av hur arbetet med att kvantifiera data kunde gå till i slutet av 1970- och början av 1980-talet ger omslagsillustrationen till detta metodnummer: ett hälkort som lagrade material för Ronny Petterssons avhandling *Laga skifte i Hallands län 1827–1876: förändring mellan regeltvång och handlingsfrihet* (Stockholm 1983). En mängd data över ekonomiska och sociala förhållanden i socknar och byar har stansats in på korten för att i ett nästa steg läsas in och därefter bearbetas (se omslagets insida).

5. Gunn & Faire (red.) (2012) s. 4, vår övers. från engelskan.

6. Uppdelningen mellan metod och metodologi följer här resonemangen i Sigmund Grønmo, *Metoder i samhällsvetenskap* (Malmö 2006) s. 37. Jämför Gunn & Faire (red.) (2012) s. 1. Se även diskussioner i Torstendahl (2005) s. 211, om metod som ”medel” att nå de ”mål” – systematisk kunskap – som vetenskapssamhället är intresserat av. Distinktionen mellan metod, metodologi och teori är förstås inte knivskarp och i vissa fall särdeles svår att göra. Jfr exempelvis historiefilosofen Ralf Wadenströms diskussion om hermeneutik: ”Man kan tala om

att numret har en trång urvalsram. Men eftersom inbjudan till numret samtidigt efterlyste en så rik metodpalett som möjligt – allt från post-moderna, kvalitativt orienterade diskursanalytiska metoder till kvantitativt orienterade regressionsanalytiska dito – är anslaget också mycket brett. I diskussionen nedan visar vi exempelvis att de flesta historiska metodböcker koncentrerar sig på antingen kvalitativa eller kvantitativa metoder.

Kanske är det så att vi som forskare inte alltid begrundar varför vi använder en viss metod eller ens väljer mellan olika sätt att arbeta – vi bara gör.⁷ I de artiklar som ingår i detta nummer har författarna i alla fall stannat till och reflekterat över *hur* metoder används. Artiklarna diskuterar både olika metoder – mer eller mindre bekanta för historiker och ekonom-historiker – och nygamla källmaterial och hur dessa kan bearbetas.

Innan artiklarna introduceras presenterar vi en översikt över hur historieämnena på de större svenska universiteten behandlar metodfrågor i undervisningen. Hur stort är metodinslaget på grundnivå? Vilka metoder lärs ut? Frågan är viktig då grundutbildningen också formar framtidens yrkeshistoriker: vilka redskap skickar vi med dem för att forska om historia, och (hur) väcker vi deras metodintresse?⁸ En tredje fråga behandlar vilken typ av kurslitteratur som används vid de svenska lärosätena.

Metodinslaget i undervisning på grundnivå

Metoddiskussioner får allt mindre plats i den samtida brittiska historiska forskningen och debatten menar de tidigare citerade historikerna Simon Gunn och Lucy Faire. Vi har inte undersökt metodinslaget i svensk his-

hermeneutik på flera olika plan: för det första ett ontologiskt och allmänfilosofiskt plan, för det andra ett vetenskapsfilosofiskt och metodologiskt plan och för det tredje metodens eller metodikens plan. [...] Terminologin är dock inte alltid så konsekvent. Ofta görs det ingen klar distinktion mellan metodologi, metodik och metod." Ralf Wadenström, "Hermeneutikens betingelser i en postmodern tid", i *Livsvärdsfenomenologi och hermeneutik* (Helsingfors 2003), <<http://www.wadenstrom.net/artiklar/hermeneutik.htm>> (130817).

7. Jfr Torstendahl (2005) s. 211: "Metoden i sin tur omfattar många olika delar, och många av dem tänker vi inte ens på när vi utövar vetenskap, därför att vi tar dem för givna, självklara."

8. Denna miniundersökning ger endast en ögonblicksbild av metodundervisningen på grundnivå. Det hade varit intressant med ett längre tidsperspektiv, en undersökning som även diskuterat kursplaner och litteratur under tidigare perioder samt på forskarutbildningen, t. ex. före och efter forskarutbildningsreformen i slutet av 1990-talet.

torisk forskning⁹ eller förekomsten av debatter om metodfrågor. Vår undersökning av aktuella kursplaner på grundnivå i historia och ekonomisk historia vid de svenska större universiteten – Göteborgs universitet, Lunds universitet, Stockholms universitet, Umeås universitet och Uppsala universitet – visar emellertid att metodinslaget är påfallande stort i undervisningen. Enligt Tabell 1 utgör metodkurser cirka 20 procent av kursutbudet på grundnivå vid de fem nämnda lärosätena (som presenteras på aggregerad nivå i tabellen) inom både ekonomisk historia (sammantaget 90 av totalt 450 högskolepoäng för fem institutioner) och historia (93 av 450 hp). Det är exempelvis en lika stor andel metodkurser som på statsvetenskapliga institutioner vid nämnda universitet på nivåerna I–III eller motsvarande (90 av totalt 450 hp) och nästan lika stor andel som på sociologiska institutioner (133 av 450 hp eller 30 procent).¹⁰ Nu säger kursplanerna mycket lite om på vilket sätt metoderna konkret lärs ut vid institutionerna och ingenting om hur studenterna faktiskt tar till sig och använder metodkunskapen i egna uppsatser. Siffrorna pekar ändå på att förutsättningarna för metodinformerade historiska avhandlingar och debatter borde vara ganska goda i Sverige: metodutbudet för studenter inom historieämnena på grundnivå är alltså i stora drag detsamma som metodutbudet för studenter inom till exempel sociologi, som av tradition brukar betraktas som ett relativt metodtungt ämne.

Omfanget på metodkurserna skiljer sig visserligen åt något mellan de olika lärosätena men historieämnena i landet sammantagna – liksom de

9. Tidsramarna tillät inte att vi fullföljde en påbörjad studie av metodinslag i avhandlingar i historia och ekonomisk historia under perioden 1985–2010. Ambitionen är en studie som går i dialog med de studier av avhandlingar och forskarstudenter som tidigare presenterats i *Historisk tidskrift* och *Scandia*: om användningen av otryckt källmaterial i avhandlingar 1969–2009 (Erik Wångmar, "Historia – ett ämne för arkivnötare? Om användningen av otryckt källmaterial från arkiv i doktorsavhandlingar i historia 1969–2009", *Scandia*, 2011:2), om internationalisering och språk och även om könsfördelningen hos forskarstudenter i historia och ekonomisk historia (Stefan Eklöf Amirell, "Den internationella historiens uppgång och fall: trender inom svensk internationell historieforskning 1950–2005", *Historisk tidskrift*, 126:2 (2006); även dens., *Svenska doktorsavhandlingar i historia 1976–2005* (Stockholm 2007)) och om antalet disputerade män och kvinnor i ekonomisk historia 1961–2003, det genomsnittliga antalet sidor på avhandlingarna och tiden att skriva desamma (Susanna Hedenborg & Börje Bergfeldt "Den ekonomisk-historiska forskarutbildningen 1961–2003", *Historisk tidskrift*, 124:4 (2004)). Jfr även Gunn & Faire (2012) s. 1, som hävdar att metoddiskussionerna minskade i brittisk historisk forskning i samband med "the cultural turn" under 1980- och 1990-talen.

10. Kanske har Bologna-processen, med dess krav på att bland annat göra utbildningar mer jämförbara, bidragit till att uppläggningsen av undervisningen inom olika ämnen har blivit mer lika. En historisk undersökning av kursplaner och liknande dokument skulle kunna rätta ut det frågetecknet.

TABELL 1. *Metodkurser på utbildningar på grundnivå (nivå I-III) i ekonomisk historia, historia, sociologi och statsvetenskap vid Göteborgs universitet (GU), Lunds universitet (LU), Stockholms universitet (SU), Umeås universitet (UM), Uppsala universitet (UU) år 2013. Antal och andel högskolepoäng metod på grundnivån på tre terminer (90 hp) på fem lärosäten (totalt 450 hp)*

Institutioner på GU, LU, SU, UM och UU	Summa hp metod på tre terminer på fem lärosäten	Andel hp metod av samtliga kurser på de fem lärosätena (totalt 450 hp)
Ekonomisk historia	90	20
Historia	93	21
Sociologi	133	30
Statsvetenskap	90	20

Källa: Aktuella Kursplaner vid respektive lärosäte och institutionerna vid sökning på institutionernas hemsidor och kurskataloger i juli 2013 för nivå I-III. Ej program.

Anmärkning: Vissa delkurser som inte av namnet att döma handlar om metod har vid några tillfällen haft enstaka lärandemål som inkluderar metodorienterade spörsmål, och ibland även någon metodorienterad text på litteraturlistan. Dessa kurser ingår inte i tabellen. Däremot ingår kurser som visserligen inte är namngivna som "metodkurser" men där det varit uppenbart att metod utgör den bärande delen av kursens inriktning. Vi har inte tagit med kurser som berör examensarbeten (trots att metodinslag ofta ingår här).

två stora samhällsvetenskapliga ämnena statsvetenskap och sociologi vi jämfört med – förenas av att studenterna tidigt ges ansenliga metodkunskaper, dels för att förstå och ta till sig litteratur inom ämnet och dels för att med tiden kunna forska själva och skriva egna uppsatser.

Att lägga in mer metodundervisning på grundnivå ter sig som en praktiskt lika komplicerad fråga som att lägga in mindre. Hur mycket mer metodundervisning kan man klämma in på en grundutbildning där studenterna även måste lära sig om ämnenas unika egenskaper? Metodkunskaper kan säkert underlätta inläsningen och tillgodogörandet av historisk litteratur om olika perioder, men någorlunda kunskap om de historiska kontexterna är ändå nödvändig om inte metodkurserna ska bli till rent torrsim. Metodkurserna kan alltså inte tillåtas tränga ut kronologiska kurser och fördjupningskurser. Avvägningsproblemet kan nog vara särdeles märkbart inom historieämnena där studenterna, till skillnad från studenter inom samhällsvetenskapliga ämnen, måste lära sig om samhälleliga kontexter under en rad olika historiska perioder.

Metodkurser utgörande en femtedel av kursutbudet blir i det avseendet ett än mer noterbart inslag inom historieämnena än inom samhällsvetenskapliga ämnen (som i huvudsak endast är orienterade mot att lära ut om samhällseliga kontexter i samtiden). Att, å andra sidan, minska inslaget av metodkurser på grundnivån och senarelägga den huvudsakliga metodinlärningen skulle inte heller vara okomplicerat. Dels skulle den kritiska läsningen av kurslitteraturen och det egna uppsatsskrivandet på grundnivån försvåras och dels förväntas studenter i dag på många håll redan vara väl insatta i olika metoder när de börjar sina studier på mastersnivå och framför allt när de står vid tröskeln till en forskarutbildning.¹¹

Hittills har likheter mellan historieämnena lyfts fram. Genom att studera den kurslitteratur som redovisas i kursplaner och dokument på institutionernas hemsidor kan man dock även få en bild av skillnader i metodfokus mellan historia och ekonomisk historia. Stämmer (schablon-)bilden att historiker tolkar och ekonom-historiker räknar? I Storbritannien utgör ekonomisk historia ett undantag från trenden med minskat intresse för metodfrågor då ämnet fortsätter att kräva metodkunskaper, i synnerhet kunskap om kvantitativa metoder, något som enligt vissa bedömare har bidragit till att minska studenternas intresse för ämnet.¹² När det gäller metodundervisningen i Sverige är den lika närvarande inom historia som inom ekonomisk historia. Däremot bekräftas bilden av arbetsdelningen mellan historieämnena: kvantitativt orienterad metodlitteratur förekommer i stor utsträckning på grundutbildningen vid samtliga fem studerade ekonomisk-historiska institutioner medan den i hög grad är frånvarande på litteraturlistorna vid de historiska institutionerna.

Av de trettioalet metodböcker som sammantaget ingår på metodkurserna inom historia och ekonomisk historia vid de fem lärosätena utmär-

11. En ansökan till forskarutbildningen ska i dag på många håll – t. ex. vid de historiska och ekonomisk-historiska institutionerna vid Stockholms universitet, Institutionen för historiska studier vid Göteborgs universitet, Ekonomisk-historiska institutionen vid Lunds universitet för att nämna några – innehålla en forskningsplan. Formen på denna varierar, men oftast ska förslag till frågor, material och även metoder för hur detta ska analyseras ingå.

12. Gunn & Faire (red.) (2012) s. 1. "[...] research methods have all but disappeared as a component of historiography and a subject of debate among historians. In fields such as economic and demographic history, quantitative methods continue to be required as a preliminary to scholarly work and are taught as a part of postgraduate training. But these have become twilight zones of the larger discipline; indeed, it is precisely their requirement for method as well as numeracy that is often blamed for the waning popularity of economic history at all levels."

TABELL 2. De mest spridda metodläröböckerna på utbildningar på grundnivå (nivå I–III) i ekonomisk historia och historia vid Göteborgs universitet, Lunds universitet, Stockholms universitet, Umeås universitet, Uppsala universitet år 2013

Metodböcker	Antal lärosäten
Bergström Göran och Boreus, Kristina (red) (2005, 2012), <i>Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys</i> , Lund: Studentlitteratur.	4
Bjarne Larsson, Gabriela (red) (2002), <i>Forma historia: metodövningar</i> , Lund: Studentlitteratur.	3
Hudson, Pat (2000), <i>History by Numbers: an introduction to quantitative approaches</i> , London: Hodder.	3
Bryman, Alan (2004, 2008, 2011), <i>Samhällsvetenskapliga metoder</i> , Malmö: Liber.	2
Dahlgren, Stellan & Florén, Anders (1996), <i>Fråga det förflutna: en introduktion till den moderna historieforskningen</i> , Lund: Studentlitteratur.	2
Feinstein, C. H. & Thomas, Mark (2002). <i>Making history count: a primer in quantitative methods for historians</i> , Cambridge: Cambridge University Press.	2
Jarrick, Arne & Söderberg, Johan (2001), <i>Praktisk historieteori</i> , Stockholm: Ekonomisk-historiska institutionen.	2
Tosh, John (2000), <i>Historisk teori och metod</i> , Lund: Studentlitteratur.	2

Källa: Kursplaner och dokument på institutionernas hemsidor i juli 2013.

Anmärkning: Undersökningen fokuserar metodläröböcker, andra böcker och texter som används på metodkurserna är exkluderade. Litteraturlistor till fortsättningskursen och fördjupningskursen i Historia på Göteborgs universitet fanns inte tillgängliga i Kursplanerna på hemsidan i juli 2013. På grundkursen ingick inga metodkurser.

ker sig tre böcker då de förekommer på fler än två institutioner. Både Pat Hudsons *History by numbers* och Gabriela Bjarne Larssons *Forma historia* förekommer på tre lärosäten (jfr Tabell 2). Att den förstnämnda, kvantitativa, metodboken av Hudson endast förekommer på kurser på grundnivå i ekonomisk historia (i Göteborg, Lund och Uppsala) och den sistnämnda, i huvudsak kvalitativt inriktade, av Bjarne Larsson endast förekommer på kurser på grundnivå i historia (i Lund, Stockholm och Uppsala), illustrerar det ovan sagda om uppdelningen mellan kvantitativa och kvalitativa metoder mellan de olika historieämnena.¹³ Att den

13. Bjarne Larssons metodbok innehåller ett kapitel med rubriken "Frågeställningen avgör metoden", där ett kortare avsnitt berör statistik; s. 219–224.

mest spridda metodboken – den kvalitativt orienterade *Textens mening och makt* av statsvetarna Göran Bergström och Kristina Boreus – framför allt används på ekonomisk-historiska institutioner (i Göteborg, Uppsala och Umeå) illustrerar emellertid en annan parallell trend: att samtliga ekonomisk-historiska institutioner vid de fem lärosätena också har kvalitativt orienterad metodlitteratur – av olika slag – på kurslistorna.

Hur gör de olika institutionerna för att – som vi antar – ge studenterna möjlighet att läsa sig till både undersökningsdesign, källkritik, kvalitativ och kvantitativ metod? Det visar sig att det på metodkurserna samsas olika typer av litteratur; metodböcker kombineras med illustrerande artiklar etc. Metodläroböckernas andel av samtliga böcker och artiklar som ingår på metodkurser på nivå III är betydligt högre på de ekonomisk-historiska institutionerna än på de historiska institutionerna. Kanske handlar det om att det uppfattas enklare att skriva, ge ut och använda böcker om specifika kvantitativa och kvalitativa metoder – i bemärkel- sen en samling ”riktlinjer, procedurer och tekniker” för planering och genomförande av empiriska undersökningar¹⁴ – i samhällsvetenskapliga ämnen (dit ekonomisk historia räknas) och omvänt svårare och mindre meningsfullt att mer i detalj beskriva ett systematiserat tillvägagångs- sätt i vad Gunn och Faire kallar ”how to do books” inom de övriga histo- rieämnena, där det anses förekomma färre färdiga recept och fasta regelverk för hur forskarna ska gå tillväga. I det sistnämnda fallet kan undervisningen därför bli mer beroende av kompetenta lärare som med hjälp av allmän historisk forskningslitteratur kan reflektera över och lära ut metod på ett bra sätt.¹⁵

Ett tydligt resultat är att det i stort sett helt saknas historiskt oriente- rade metodböcker för grundnivå koncentrerade på att på ett mer djup- lodande sätt både lära ut kvantitativa och kvalitativa metoder. De som väl tar sig an båda uppgifterna är oftast a-historiska metodböcker, som

14. Jfr definitionerna i Grønmo (2006) s. 36.

15. ”In general, it is noticeable that the closer they are to social sciences the easier histori- ans find it to talk about methodology, the same applies to quantitative as against qualitative methods” skriver Gunn & Faire (red.) (2012) s. 6. Vårt intryck är att metodböcker i historia (t. ex. Dahlgren & Florén 1996) inte gör samma markerade åtskillnad mellan teori och metod som ofta görs i samhällsvetenskapliga metodböcker på grundnivå (t. ex. Grønmo 2006). I stället för att ge instruktioner om konkreta procedurer och tekniker (jfr samhällsvetenskaplig metod) blir den konkreta metodundervisningen i historia inriktad på att lösa gripbara forskningspro- blem, med källkritiken som fortsatt grund.

exempelvis Alan Brymans *Samhällsvetenskapliga metoder* (jfr Tabell 2).¹⁶ Den typen av inkluderande metodböcker för historieämnena, som det borde finnas en marknad för, framstår därför som särdeles svåra att skriva och ge ut. Mot den bakgrunden försöker det här temanumret – i blygsam skala – röra sig i den riktningen, även om kvantitativt orienterade metoder är mindre representerade än kvalitativa i de inskickade bidragen.

Metodinslaget i detta nummers artiklar

Tre bidrag uppmärksammar alla betydelsen av bred språklig kompetens och stora forskningslag för att lyckas med den forskningsgärning som är utstakad. I Mary Hilsons och Silke Neunsingers essä påtalas svårigheterna av en gemensam förståelse av forskningsprocessen och de olika förutsättningarna för historisk forskning när flera forskare från olika länder är involverade ett gemensamt projekt, i det här fallet om den internationella Kooperationen. Författarna reflekterar över hur olika praktiska såväl som forskningsmässiga förutsättningar påverkar de resultat som kan erhållas. De betonar vidare vikten av att reflektera över hur sådana skillnader kan överbryggas – eller hur man kan hantera dem om de inte går att utjämna.

Elisabeth Gräslund Bergs *et al.* artikel diskuterar hur man kan använda delar av (svenska) språket som konkret metod, och där också ett stort forskarlag arbetar med undersökningen: 16 historiker diskuterar vad som kallas verbmetoden. Författarna argumenterar för, och visar konkret hur, historiker genom att i källtexter leta efter verb kommer närmare vad som i äldre historiskt material kan vara tämligen svårtillgängligt – nämligen vad äldre tiders människor försörjt sig på. Genom att fokusera på hur verbfraser används i källtexter kommer man närmare en vardaglig försörjningspraktik än genom att exempelvis studera yrkestitlar.

Något som också framgår av dessa båda texter är behovet av samarbete för att det alls ska vara möjligt att samla in kunskapsunderlag som

16. John Tosh, *Historisk teori och metod* (som används på Ekonomisk-historiska institutionen i Stockholm och Historiska institutionen i Uppsala – jfr Tabell 2) är ett exempel på en metodbok som innehåller såväl kvantitativa och kvalitativa som historiska metoder. Bidraget om kvantitativa metoder – ett kapitel på 20 sidor om historia i siffror – är dock blygsamt. Även i Bjarne Larssons (2002) bok – ett annat undantag – utgör inlagen om kvantitativa metoder en mindre del. Gunn & Faire (2012), som används på Ekonomisk-historiska institutionen i Stockholm från och med höstterminen 2013, är ett tredje undantag.

täcker väldiga områden och mycket långa tidsperioder. Forskare inom kollektiva projekt har också, kan man tänka sig, särdeles stora behov av att systematisera, formalisera och kommunicera tillvägagångssättet inom forskargruppen. Kanske kommer antalet beskrivningar av "systematiska tillvägagångssätt" – en vanlig presentation av metod inom samhällsvetenskaperna – inom de tolkande vetenskaperna att öka (i metodböcker och på andra håll) om antalet kollektiva forskningsprojekt ökar inom humaniora i framtiden. Att samarbetsprojekt – nationella eller internationella – i dag är vanligare inom samhällsvetenskaperna än inom humaniora kanske delvis hänger ihop med att samhällsvetare har fler metodiska möjligheter att skapa nya källmaterial (genom till exempel enkätutskick, fokusintervjuer och annat) än historiker som i stor utsträckning trots allt är hänvisade till att leta upp och excerpera det material som finns, något som ofta också är mer tidskrävande.

Språkets betydelse står i fokus i Stefan Amirells essä, där han också berör både problematiken – men också möjligheterna – med internationella forskningsarbeten. Han pekar ut tre områden där språket har stor betydelse: för att läsa vetenskaplig litteratur och tillgodogöra sig forskningsresultat, för att kommunicera de egna forskningsresultaten och för att tolka muntligt såväl som skriftligt källmaterial. I en mindre undersökning visar Amirell emellertid att språkkunskaperna bland historiker (inte ekonom-historiker) har avtagit under senare år. Till skillnad från inom ekonomisk historia har engelskan inte heller slagit igenom som avhandlingsspråk i historieämnet, trots internationaliseringstrenden. Han menar att nedgången i språkkunskaper bland yngre historiker till största delen förklaras av språkundervisningens nedgång i ungdomsskolan tillsammans med den sociala snedrekryteringen till forskarutbildningen, men han menar också att språkkunskaper behöver uppvärderas i meriteringssammanhang, till exempel vid antagningen till forskarutbildningen.

Språkets betydelse blir också uppenbart i de två texter i häftet som behandlar skönlitteratur. Skönlitteratur som källa är inte obekant för vare sig historiker eller ekonom-historiker men medför möjligen större – eller åtminstone andra – metodöverväganden än vid användningen av traditionellt historiskt källmaterial. Henric Bagerius, Ulrika Lagerlöf Nilsson och Pia Lundqvist diskuterar i sitt bidrag hur samma skönlitterära 1800-talsroman kan användas för tre skilda historiska undersök-

ningar. Genom att använda skilda metodiska angreppssätt (att fokusera replikskiften, nyckelepisoder samt begrepp) kommer samma roman att belysa olika forskningsfrågor, även om alla tre angreppssätten liknar varandra genom ett gemensamt hermeneutiskt anslag. Skribenterna menar att romanförfattare ofta analyserar sin samtid på ett originellt sätt, och pläderar för att samtida skönlitteratur – trots dess fiktiva karaktär – kan användas av forskare för att bättre förstå historiska förändringsprocesser.

Medan Bagerius, Lagerlöf Nilsson och Lundqvist valt att använda sig av samtida realistiska romaner och noveller för sina forskningssyften tar Kim Salomon ett annat grepp i sin essä, som också behandlar skönlitteratur, genom att diskutera den historiska romanen. Det finns flera problematiska aspekter med historisk fiktion, menar Salomon, men han visar också på likheterna mellan historiker och författare till historiska romaner och pläderar för att yrkeshistoriker, genom den historiska romanförfattarens öga, kan hämta nya och originella infallsvinklar. Därmed inte sagt att historikern ska lämna sina källkritiska och andra metodologiska verktyg – tvärtom – men emellertid låta sig inspireras. Det finns en sanning i fiktionen som historiker har svårt att få tag i, hävdar Salomon.

I sin essä pekar Salomon också på hur både författare och historiker gärna tar avstamp i nuet och projicerar nutidens problematik på dåtiden. Den artikel som till fullo tar det greppet är Olof Karsvalls uppsats, där han diskuterar retrogressiv metod, det vill säga hur yngre källmaterial och rumsliga lämningar används för att analysera äldre perioder – särskilt inom kulturgeografi och agrarhistoria. I uppropet till temanumret efterlystes artiklar som berörde om och i sådana fall hur historikers knappa materialsituation ställde särskilda krav på metod. I Karsvalls översikt över olika retrogressiva angreppssätt blir både frånavaror av konkret material samt hur detta kan kompenseras genom metodanvändning tydlig. Till exempel visas hur den geometriska metoden kan användas för att förklara och förstå ödeläggelsen i pestens spår under senmedeltiden.

Karsvall tar även kort upp vad bland annat digitaliseringen av kartor innebär för möjligheterna att analysera allt större källmängder. Någon som ytterligare fördjupar den diskussionen i sin essä är Thomas Nygren. Nygren menar att denna typ av historisk forskning inte är särskilt vanlig i Sverige i dag men sannolikt kan komma att bli det när tekniken blivit mer tillgänglig och användarvänlig. Som exempel på ett användnings-

område nämner han det som kallas *spatial history*, det vill säga att geografiskt inplacera och analysera samhällen, grupper och individer och vad det kan innebära för den historiska förståelsen.

Om den retrogressiva metoden vänder en aning på tidsbegreppet, utmanar den psykoanalytiska metoden – som analyserar människans svåråtkomliga undermedvetna – mer radikalt en konventionell uppfattning om tid. Psykoanalysens påstående att det inte finns något dött förflutet, att alla händelser genom det omedvetna ständigt är närvarande i själslivet, innebär minst sagt en utmaning för historiker. Med teoretiska argument och empiriska exempel visar Jonas Ahlskog att en naturvetenskaplig förståelse av psykoanalysen – som en serie upptäckter om mänskligt beteende – inte är användbar inom historieforskningen. En hermeneutisk förståelse av psykoanalysen – där den används som ett tolkningsredskap vid läsningen av historiska vittnesmål – kan däremot vara fruktbar för historiker.

Trots att numret endast belyser delar av den metodpalett som historiker använder sig av visar de föreliggande texterna tydligt att de historiska disciplinerna tar hjälp av en rad olika typer av metoder för att lösa konkreta frågor om hur vetenskapliga undersökningar kan planeras och genomföras och hur förståelsen av det förflutna kan nås. Förhoppningsvis bjuder numret in och uppmuntrar till fortsatt diskussion och reflektion om metodfrågor.